

Г.С. Домарадзька, Т.М. Гладун
Інститут підприємництва та перспективних технологій
при Національному університеті “Львівська політехніка”

МОДЕЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ПЕРЕХІДНОЇ ЕКОНОМІКИ (ЛІНІЙНИЙ АСПЕКТ)

© Домарадзька Г.С., Гладун Т.М., 2007

Досліджено особливості макроекономічного моделювання залежно від економічної системи (командна економіка чи ринкова економіка); побудовано послідовність макроекономічного прогнозування та планування і проаналізовано сукупність факторів, які характеризують стан макросистеми; доведено ефективність інтенсифікації франчайзингової діяльності в Україні як одного з факторів інноваційної моделі розвитку вітчизняної економіки.

The peculiarities of macroeconomic modeling depending on the economic system (command economics or market economics) have been researched; the sequence of macroeconomic prognostics and planning has been created; the set of factors which characterize the state of macrosystems has been analyzed; the efficiency of franchise activity in Ukraine as one of the factors of innovative model of Ukraine's economics development has been proved.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Аналіз вітчизняної української практики показує, що макромеджмент, тобто управління економікою держави, потребує особливої уваги при переході від системи директивного управління до ринкового господарювання. Зокрема, це стосується змісту функцій макроекономічного управління, для здійснення яких формуються макроекономічні управлінські структури.

Особливе місце серед функцій макромеджменту займають макроекономічне планування (МЕП) і його передумова – макроекономічне прогнозування (МПП). Зміст і особливості реалізації МПП і МЕП значно відрізняються залежно від системи державного регулювання (командна економіка чи ринкова економіка). Найбільше проблем виникає в країнах, які знаходяться на проміжному етапі, зокрема в Україні, оскільки в більшості країн з перехідною економікою досвід ринкового «виживання» налічує значно менше років, ніж в країнах зі стабільною ринковою системою господарювання.

Аналіз останніх літературних джерел і публікацій. Доцільність МПП і МЕП для ринкової економіки довгий час була предметом дискусій у світовому науковому середовищі. У ХХ столітті Ф. Хайек, І. Шумпетер, Я. Корнаї, Г. Ходсон та інші дослідники різних наукових шкіл звертались до цієї проблеми [1–4].

За наявності різних, а іноді протилежних підходів до проблеми макроекономічного планування в ринкових умовах більшість вчених підтвердили необхідність макроекономічного прогнозування та планування, акцентуючи при цьому увагу на відмінностях механізмів реалізації прогнозів і планів для командної і ринкової економіки (рисунок). Змістовний огляд позицій різних дослідників наведено у статті Б. Даллаго [5], яка присвячена країнам з перехідною економікою. Сформований Б. Даллаго перелік різновидів макроекономічного планування (директивне (адміністративно-командне); індириктивне; регулятивне; індикативне) створює упорядковану базу методології МПП і МЕП для перехідних форм господарювання. Особливо цікавими є висновки,

наведені у цій статті: «Вибір між планом і ринком в країнах Східної Європи являє собою помилкову дилему. Якщо вже задача полягає у розвитку цих країн без небезпечних шоків та інших вкрай негативних явищ, необхідно створити умови для «співпраці» плану і ринку. Зрозуміло, роль плану і ринку потрібно чітко розмежувати. Особливо важливою є ліквідація директивності планування, максимальне (за можливості) обмеження адміністративних втручань – зведення їх ролі до вирішення деяких специфічних проблем. План покликаний визначати довгострокові «правила гри», що забезпечують функціонування вільного ринку, а також основні умови функціонування економіки загалом» [5].

Сучасні українські вчені теж досліджують ці питання. Зокрема, можна згадати наукові дослідження, які проводяться в Інституті економічного прогнозування НАН України. Так, колективна монографія за редакцією академіка НАН України В.М. Гейця «Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку» [6] присвячена саме актуальним питанням методології прогнозування і регуляторним механізмам реалізації прогнозів стратегічного розвитку України.

Цілі статті. Дослідження моделювання розвитку перехідної економіки зумовлює постановку таких цілей:

- побудова послідовності прогнозування та макроекономічного планування;
- аналіз різновидностей моделей розвитку економіки та факторів, які характеризують стан макроекономічної системи;
- дослідження перспектив франчайзингової діяльності в Україні як одного з факторів інноваційної моделі розвитку вітчизняної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сфері макроекономічного управління для будь-яких країн об'єктивно необхідні такі етапи: **моделювання** економічного розвитку (розробка моделей розвитку економіки та їхнє постійне коригування відповідно до змін об'єктивних факторів); **формування** щорічних (циклічних) індикативних **планів**, державних **програм**, цільових **програм**, державних **бюджетів**; **формування** системи державних **регуляторів**, яка ґрунтується на економічних, адміністративних і соціально-психологічних важелях; **доведення інформації** про систему та порядок макроекономічного регулювання до суб'єктів економіки; **здійснення процедур** регулювання; **облік і контроль діяльності** об'єктів управління; **оцінка та аналіз результатів** макроекономічної діяльності.

Найважливішим у цьому переліку є, очевидно, перший етап, оскільки похибка при виборі моделі розвитку може призвести до кризових явищ в економіці країни. Послідовність, зміст і взаємозв'язок окремих етапів наведено на рисунку.

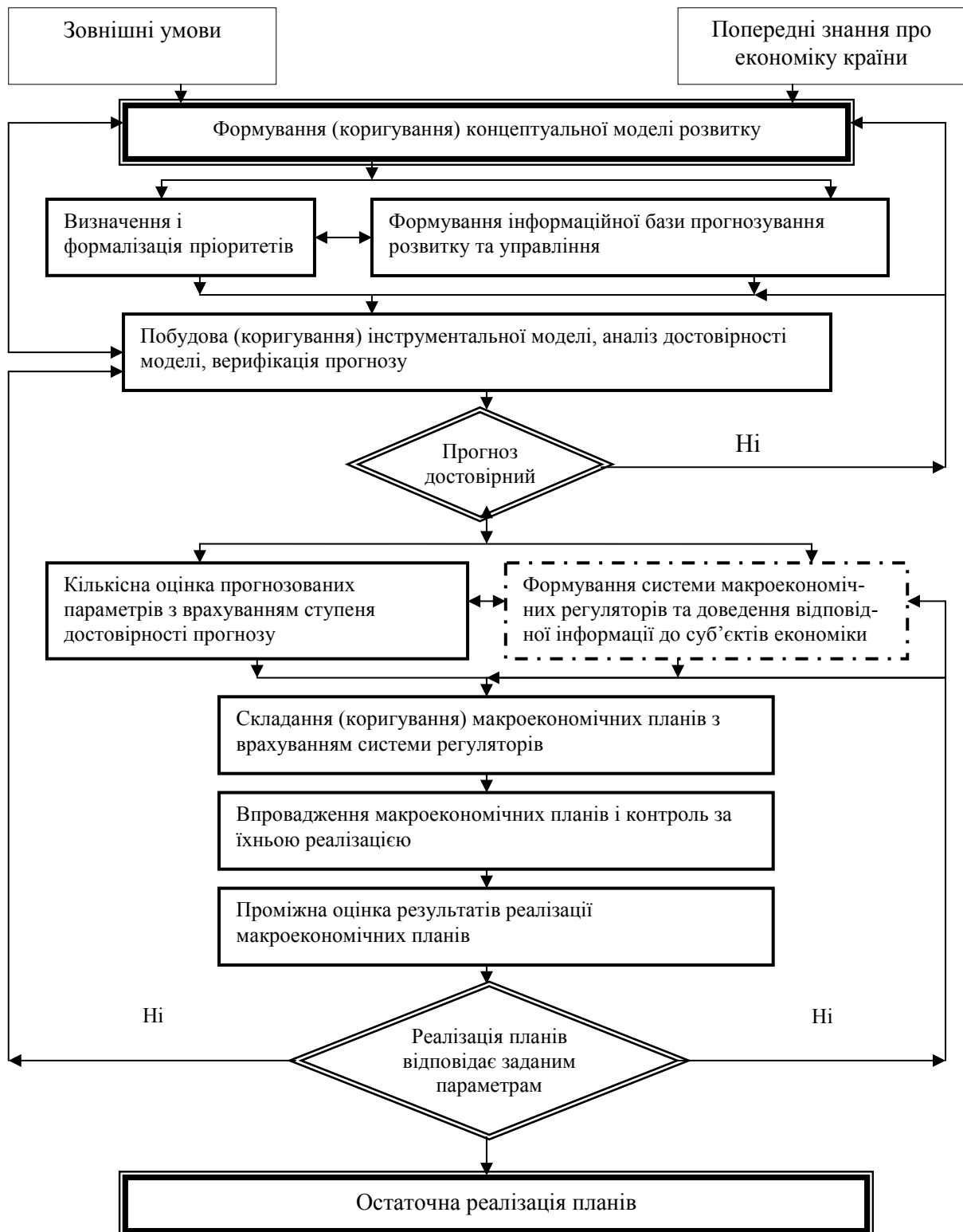
Перехідний період обумовлює специфічну послідовність кроків, що характерно для всіх постсоціалістичних держав. Відсутність реального досвіду перетворення командно-адміністративної економіки в ринкову призводить до багатьох помилок, але такий досвід вже накопичується, аналізується у спеціальній літературі [7–10] і дає змогу сформулювати деякі висновки.

По-перше, для перехідного періоду доцільно застосовувати два різновиди моделей: «**стратегічну**» і «**тактичну**». Перша представляє концепцію довгострокового розвитку для досягнення глобальних цілей (програма-максимум). Друга – конкретизація дій на короткі періоди для реалізації стратегічної моделі (програма-мінімум). Для України **стратегічна модель** повинна будуватися як формалізація пріоритетів і сукупності регуляторів для створення повноцінної ринкової системи, інтегрованої у світову економіку; **тактична** – сукупність регуляторів для зростання ВВП і ділової та інвестиційної активності як основи для реалізації стратегічної моделі. При цьому треба виходити з аналізу сукупності факторів, які характеризують стан макроекономічної системи. З позицій інтенсифікації розвитку можна ці фактори згрупувати так:

протидії:

- неефективна промислова структура і низький рівень використання природних ресурсів та продуктивності праці;

- недостатність енергоресурсів;
- недостатня розвинутість ринкової інфраструктури, недосконале управління (макромеджмент), високий рівень корупції;
- недостатня конкурентоспроможність товарів, що уповільнює інтеграцію у світове господарство;

Загальна послідовність прогнозування та макроекономічного планування

стимулюючі:

- вигідне географічне розташування і наявність багатьох природних ресурсів;
- наявність інтелектуального потенціалу (освічене і професійно підготоване працездатне населення, наукові розробки);
- відносна політична стабільність.

Тільки врахування реальної ситуації є передумовою результативного моделювання і, на його основі, ефективного програмування розвитку економіки.

При цьому практичне макроекономічне прогнозування і планування повинно ґрунтуватися на наступних засадах:

- об'єктивний аналіз стану економіки без «прикрашання» його згідно із чийсь політичними інтересами;
- залучення до розроблення моделей розвитку фахівців з макроекономічного прогнозування і планування та оснащення їх відповідною технікою;
- узгодження змісту моделей з національними інтересами України і її політичними орієнтирами шляхом діалогу між виконавчими і законодавчими структурами та послідовного коригування спірних питань;
- наявність нормативно-законодавчої бази і правових механізмів для перетворення моделей в програми і плани та їхньої подальшої реалізації [11].

Наведена на рисунку послідовність МПР та МЕР є спрощеним алгоритмом упорядкування макроекономічного розвитку, який може використовуватися для будь-якої системи державного управління, але істотна відмінність існує лише для блоку «Формування системи макроекономічних регуляторів та доведення відповідної інформації до суб'єктів економіки».

В умовах командно-адміністративної економіки та централізованого планування регулювання діяльності економічних суб'єктів здійснюється переважно директивними методами, тобто прийомами прямої дії наказного характеру, а в ринковій – економічними, поєднаними з адміністративними, тобто прийомами непрямої дії, які дають свободу вибору. Розглянемо цю відмінність на прикладі стимулювання розвитку франчайзингових мереж.

Франчайзинг – взаємовигідна форма співпраці великого та дрібного підприємництва: надання невеликій фірмі ліцензії на товарний знак чи технологію, права на виробництво чи продаж продукції великої, незалежної фірми з високим рейтингом на ринку. Необхідною умовою є дотримання франчайзингоотримувачем (франчайзі) запропонованих франчайзингодавцем (франчайзером) «правил гри»: стандартів якості продукції чи послуг, певних вимог щодо форми, часу і місця їх виробництва (надання) та реалізації [12].

Франчайзинг як різновид механізму взаємодії «батьківських» і «дочірніх» суб'єктів економіки має багато ефективних особливостей, які доцільно використовувати в державах з перехідною економікою. Створення нових підрозділів франчайзингової мережі (фірм-франчайзі), як правило, потребує менших витрат, ніж нове підприємство; інноваційна діяльність в таких фірмах реалізується легше і ефективніше за рахунок «патронату» франчайзера; вихід на зовнішні ринки фірми-франчайзі теж може бути спрощеним за наявності експортної орієнтації у франчайзера. Отже, державі з перехідною економікою при інвестиційному дефіциті і недостатньому професіоналізмі підприємців доцільно розвивати франчайзинг. Якщо в умовах командної економіки ця проблема не актуальна, оскільки існує істотна перевага державної власності над іншими формами майнових відносин, то для сучасної України інтенсифікація розвитку франчайзингу може мати великий позитивний результат.

29 грудня 2001 року почала свою діяльність в Україні Асоціація працедавців у галузі франчайзингу. Її завдання – представляти інтереси підприємців та їхніх операторів, які використовують франчайзингові угоди, на урядовому рівні, надавати їм практичну допомогу під час організації та просування на ринок.

Одночасно з активною діяльністю на національному рівні, Асоціація встановлює зв'язки з іноземними і міжнародними асоціаціями, вивчає досвід інших країн у франчайзинговій діяльності

та нормативні аспекти такої діяльності. Впроваджуючи свої досягнення в практичну діяльність, Асоціація робить значний внесок у розвиток такого перспективного напрямку підприємницької діяльності, як франчайзинг.

«Активність Асоціації повинна зосереджуватися на двох напрямках: розвитку законодавства та просвітницької діяльності. З одного боку, в Україні вже сформовані передумови для нового якісного поштовху у розвитку франчайзингу, з іншого – для значної кількості підприємців, особливо дрібних, термін «франчайзинг» залишається незрозумілим», – так коментує діяльність Асоціації Голова її Директорату Андрій Кривоніс.

Все це стає можливим завдяки тому, що Асоціація представлена в:

❖ суспільній колегії Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва;

❖ суспільній експертній раді з проблем законодавства;

❖ конфедерації суспільних об'єднань підприємців «Союз нової формації»;

❖ суспільній колегії при Голові Державної митної служби України.

Для працюючих і потенційних франчайзерів консультанти – члени асоціації франчайзингу пропонують весь необхідний спектр послуг з побудови й розвитку франчайзингових мереж [13].

З огляду на вищезазначене, можна стверджувати, що Українська асоціація франчайзингу володіє необхідним досвідом та засобами для того, щоб (див. рисунок) впливати на формування системи макроекономічних регуляторів розвитку франчайзингових правовідносин в Україні, доводити необхідну інформацію до суб'єктів франчайзингової діяльності і сприяти підвищенню ефективності їхньої діяльності.

Висновки і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Проведене дослідження дає змогу стверджувати, що перехід України до ринкової системи господарювання вимагає перегляду та удосконалення вітчизняної практики управління державою (макроменеджменту), при цьому особливу увагу треба звернути на такі функції макроменеджменту, як макроекономічне прогнозування і планування. Побудова ринкової економіки вимагає зміни розуміння місця і мети МПР і МЕР як основи побудови моделей розвитку країни.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі полягають у моделюванні розвитку нових сучасних форм підприємництва в Україні, зокрема франчайзингу, та створення сприятливих для цього умов. Франчайзинг – ефективний спосіб активізації підприємницької активності в країні, а це нині вкрай важливе завдання для українських макроуправлінців.

1. Hayek F. *The Present State of the debate*, 1935. 2. Shumpeter J.A./ *Capitalism, Socialism and Democracy*. – N.Y.: Harper and Brothers, 1942. 3. Kornai J. *The Soft Budget Constraint*. – Kyklos, 1986. 4. Hodson G.M. *Economies and Institutions. A Manifesto for a Modern Institutional Economies // Polity Press*. – Cambridge, 1988. 5. Б.Даллаго. *Есть ли будущее у макроэкономического планирования в Восточной Европе?* // *Российский экономический журнал*. – 1992. – № 4. – С. 84–91. 6. *Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку/ За ред. академіка НАН України В.М. Гейця*. – К.: Інститут прогнозування, Фенікс, 2003. – 1008 с. 7. Басовский Л.Е. *Прогнозирование и планирование в условиях рынка: Учеб. пособие*. – М., 2003. 8. *Прогнозирование и планирование в условиях рынка: Учеб.* – 2-е изд., серия «Професіон» / Под. ред. Т.Г. Морозовой, А.В. Пикулькина. – М., 2003. 9. *Прогнозирование и планирование экономики: Учеб. пособие / В.И. Борисевич, Г.А. Кандаурова, Н.Н. Кандауров и др.; Под. общ. ред. В.И. Борисевича, Г.А. Кандауровой*. – Мн.: ИП «Экоперспектива», 2000. – 432 с. 10. Радіонова І.Ф. *Макроекономіка та економічна політика*. – К.: Таксон, 1996. 11. Домарадзька Г.С., Гладун Т.М., Фециур Р.В. *Прогнозування і макроекономічне планування: Навч. посібник*. – Львів, 2007. 12. Загородній А.Г., Вознюк Г.Л. *Фінансово-економічний словник*. – Львів: Видавництво Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2005. – 714 с. 13. <http://www.franchising.org.ua/rus/info.htm>.